

บทความวิชาการ

การพัฒนาระบบความยุติธรรมสมานฉันท์เพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว Developing a Restorative Justice System to Address Domestic Violence

วันที่รับบทความ (Received) : 14 พฤศจิกายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 16 ธันวาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 31 ธันวาคม 2568

วันที่ตีพิมพ์บทความ (Publish an article) : 31 ธันวาคม 2568

ศรวิษฐ์ เกื้อรักษ์¹

Sorrawit Kuearak

นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาระบบการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Master's degree student, Master of Arts Program

Department of Justice Development, Faculty of Law, Suratthani Rajabhat University

เลขที่ 272 หมู่ที่ 9 ถนนสุราษฎร์-นาสาร ตำบลขุนทะเล

อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี 84100

No. 272 Moo 9, Suratthani-Nasan Road, Khunthale Subdistrict,

Mueang District, Suratthani Province 84100

E-mail : Sorrawit6117@gmail.com

¹ ผู้เขียนหลัก (first author)

นิรมล ยินดี^{2*}

Niramol Yindee

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Associate Professor Dr., Faculty of Law, Suratthani Rajabhat University

เลขที่ 272 หมู่ที่ 9 ถนนสุราษฎร์-นาสาร ตำบลขุนทะเล อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี 84100

272 Moo 9, Suratthani-Nasan Road, Khunthale Subdistrict,

Mueang District, Suratthani Province 84100

E-mail: jju5940@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและการพัฒนาระบบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว 2) ศึกษากฎหมายและการนำความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของประเทศไทยและต่างประเทศ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนากลไกทางกฎหมายในการนำความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาปรับใช้กับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ ตำรา บทความวิชาการ งานวิจัยและเอกสาร โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และใช้วิธีเรียบเรียงแบบพรรณนาความ เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในประเทศไทย โดยพิจารณาถึงความเหมาะสม ประสิทธิภาพ และข้อจำกัดของการนำแนวคิดนี้มาปรับใช้ รวมถึงการเสนอแนวทางการพัฒนากลไกทางกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องต่อไป

ผลการศึกษาพบว่า 1) กระบวนการการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เสียหายและครอบครัวอย่างแท้จริง เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายมีลักษณะพิเศษ การนำแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาปรับใช้จึงอาจเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว 2) ประเทศไทยปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจึงได้มีการตราพระบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ซึ่งมีวิธีการในการดำเนินคดีต่างหาก โดยบังคับใช้เป็นกระบวนการพิจารณาผิดแตกต่างจากคดีทั่วไป เนื่องจากความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหายที่ต้องใช้ชีวิตร่วมกันในครอบครัว โดยหวังให้ผู้กระทำผิดกลับตัวและยับยั้งการกระทำผิดซ้ำ รวมถึงเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม้จะมีกฎหมายออกมาใช้บังคับและให้ความคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรง แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้หมดสิ้นไปจากสังคมได้ ยังคงมีผู้ที่กระทำและถูกกระทำด้วยความรุนแรงอยู่อีกมาก ซึ่งแตกต่างจากกฎหมายต่างประเทศ อาทิ ประเทศ

² ผู้นิพนธ์ร่วม (co-author)

* ผู้ประพันธ์บรรณกิจ (Corresponding Author)

สาธารณรัฐฝรั่งเศส มีการกำหนดเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส โดยมีการกำหนดมาตรการในการป้องกันไว้ 2 มาตรการ ได้แก่ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ถูกระทำความรุนแรงในครอบครัว

ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะในการพัฒนาระบบความยุติธรรมสมานฉันท์เพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ดังนี้ ข้อเสนอแนะเชิงกฎหมาย (1) ภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว ควรมีการกำหนดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีความรุนแรงในครอบครัวให้จัดให้มีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีความรุนแรงในครอบครัว เพื่อส่งเสริมการระงับข้อพิพาท การเยียวยาผู้เสียหาย และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ทั้งนี้ ต้องกระทำโดยสมัครใจของคู่กรณี และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานของรัฐที่ได้รับมอบหมาย ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (1) จัดตั้ง “ศูนย์ยุติธรรมสมานฉันท์ชุมชน” ภายใต้สำนักงานอัยการสูงสุด (2) เพิ่มกลไกคุ้มครองผู้เสียหาย และการติดตามหลังสมานฉันท์ (3) พัฒนาหลักสูตรอบรมผู้ปฏิบัติในกระบวนการสมานฉันท์ (4) กำหนดกลไกติดตามและประเมินผลในเชิงระบบ

คำสำคัญ: ความรุนแรงในครอบครัว; ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์; บุคคลในครอบครัว

Abstract

This study aims to: (1) examine the existing problems and the development of a restorative justice system as a means to address domestic violence; (2) study the laws and the application of restorative justice in resolving domestic violence in Thailand and in selected foreign jurisdictions; and (3) propose legal mechanisms for integrating restorative justice into the domestic violence context. The research employs a qualitative methodology, drawing upon books, academic articles, research studies, and relevant documents. The collected data are analyzed, synthesized, and presented descriptively to explore appropriate approaches for developing a restorative justice system suitable for addressing domestic violence in Thailand. Consideration is given to the feasibility, effectiveness, and limitations of applying restorative justice principles, as well as the development of related legal and policy mechanisms.

The findings reveal that: (1) the current processes for addressing domestic violence do not sufficiently meet the needs of victims and families due to the unique relational dynamics between victims and offenders. Restorative justice, therefore, offers a potentially suitable alternative for managing domestic violence cases; (2) in Thailand, the Domestic Violence Victim Protection Act B.E. 2550 (2007) was enacted to provide a distinct procedural framework that differs from general criminal cases, with an emphasis on rehabilitation, prevention of reoffending, and restoration of family relationships. However, despite the

implementation of protective measures, domestic violence remains widespread. In contrast, foreign jurisdictions such as the French Republic incorporate restorative justice mechanisms into their Code of Criminal Procedure, including two diversionary measures—mediation and temporary protection orders—to safeguard victims of domestic violence;

This study proposes recommendations for developing a restorative justice system to address domestic violence. Legal recommendations include incorporating restorative justice procedures into the Domestic Violence Victim Protection Act, ensuring that such processes are voluntary and supervised by authorized state agencies, and emphasizing dispute resolution, victim reparation, and family relationship restoration. Policy recommendations include: (1) establishing “Community Restorative Justice Centers” under the Office of the Attorney General; (2) strengthening victim protection and post-restorative monitoring mechanisms; (3) developing specialized training programs for restorative justice practitioners; and (4) creating systematic monitoring and evaluation mechanisms.

Keywords: Domestic violence; Restorative justice; Family members

1. บทนำ

สถาบันครอบครัวนับเป็นสถาบันแห่งแรกที่เกิดความรักความผูกพันที่ทำให้ทุกคนรู้จักสนิทสนมกลมเกลียวกันและเป็นสถาบันที่มีความสำคัญที่สุดในชีวิตของทุกคน ความสงบสุขของสถาบันครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญที่จะผลักดันเด็ก และเยาวชนให้มีการเติบโตสมบูรณ์ การพัฒนาทางร่างกายและจิตใจจึงมีส่วนสำคัญต่อสังคม เพื่อเยาวชนเด็ก และเยาวชนจะเป็นกำลังสำคัญในสังคม ดังนั้นสถาบันครอบครัวจึงมีส่วนสำคัญในการอบรม สั่งสอน ให้ความรู้สมาชิกในครอบครัว (นาฏสุตา เอโกบล, 2558) แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวตามมาด้วย ทั้งระหว่างคู่สมรสด้วยกัน ระหว่างพ่อแม่กับลูก และระหว่างญาติพี่น้องกันเอง ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจึงเป็นเรื่องที่มีความใกล้ตัว ปัจจุบันปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวนับเป็นปัญหาที่สำคัญและยังจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น และเป็นเหตุให้หลายครอบครัวต้องสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักไปอย่างไม่มีวันกลับ นอกจากนั้นยังทำให้อารมณ์ของชาติส่วนหนึ่งมีปมในใจติดตัวไปตลอดชีวิต ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว อาจกล่าวได้ว่าเป็นอีกปัญหาหนึ่งในสังคมของทุกประเทศทั่วโลกเลยทีเดียว (ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดบึงกาฬ, 2562)

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวนั้นมักเกิดจากความกดดันจากปัจจัยด้านต่าง ๆ อาทิ ปัจจัยด้านตัวบุคคล เช่น ประสบปัญหาการหย่าร้าง เคยเห็นหรือเคยถูกทำร้ายในวัยเด็ก มีความภูมิใจในตัวเองต่ำ มีการดื่มสุรา ใช้สารเสพติดต่าง ๆ ขาดทักษะ ในการควบคุมอารมณ์ มีปัญหาทางจิต เป็นต้น ปัจจัยด้านครอบครัว เช่น พ่อแม่อายุยังน้อย พ่อหรือแม่ที่เลี้ยงเดี่ยวเป็นครอบครัวใหญ่ที่อยู่อย่าง

แออัด ครอบครัวหย่าร้าง ผู้ปกครองมีการศึกษาไม่สูงมีทัศนคติต่อการใช้ความรุนแรงในทางบวก เป็นต้น ปัจจัยด้านเพื่อนบ้านและชุมชน เช่น สภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม อยู่ในชุมชนแออัด มีแหล่งสุรา สารเสพติด อยู่ใกล้ ๆ ในชุมชนไม่ช่วยเหลือกันและกัน เป็นต้น และปัจจัยด้านสังคม เช่น สังคมที่อาศัยมีการแข่งขันชั้น เชื้อชาติ วัฒนธรรมหรือสื่อในสังคมนั้น ๆ มีการแสดงเรื่องความรุนแรงอยู่เป็นประจำ ซึ่งมีสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้ความรุนแรงในครอบครัวลุกลามและรุนแรงมากขึ้นก็คือ ความเชื่อผิด ๆ ว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว จึงทำให้ผู้ถูกกระทำปิดกั้นปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ขอความช่วยเหลือแม้จะสามารถทำได้ก็ตาม โดยรูปแบบการกระทำความรุนแรงต่อบุคคลในครอบครัวที่มักพบ ได้แก่ ความรุนแรงทางด้านร่างกาย ความรุนแรงทางด้านจิตใจ และความรุนแรงทางด้านเพศ (ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดบึงกาฬ, 2562)

จากสถิติของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่า ในช่วงปี 2567 ที่ผ่านมา พบว่า มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว 3,421 ราย (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2567) จำแนกตามกลุ่มผู้ประสบปัญหาการใช้ความรุนแรง ดังนี้

ตารางที่ 1.1 ตารางจำแนกกลุ่มผู้ประสบปัญหาการใช้ความรุนแรง ปี 2567

กลุ่มผู้ประสบปัญหา	การถูกทำร้ายร่างกาย	การถูกล่วงละเมิดทางเพศ	การถูกทำอนาจาร	การถูกทอดทิ้ง
เด็ก	1,029	270	118	33
เยาวชน	182	15	5	-
ผู้ใหญ่	1,270	5	6	-
ผู้สูงอายุ	284	12	1	1
คนพิการ	165	17	4	1

ที่มา : รายงานสถิติความรุนแรง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

จากตารางดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีการใช้ความรุนแรงจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งการถูกทำร้ายร่างกาย ซึ่งอาจมีโอกาที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในอนาคต โดยปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อน ซึ่งมีความแตกต่างจากการทำร้าย ร่างกายระหว่างบุคคลทั่วไป เนื่องจากเกิดขึ้นกับบุคคลในครอบครัว ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน

ดังนั้น รัฐจึงได้เล็งเห็นความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวจึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ซึ่งมีวิธีการในการดำเนินคดีต่างหาก โดยบังคับใช้เป็นกระบวนการวิธีพิจารณาคดีแตกต่างจากคดีทั่วไปซึ่งหวังให้ผู้กระทำผิดกลับตัวและยับยั้งการกระทำผิดซ้ำ รวมถึงเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในครอบครัว (ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดบึงกาฬ, 2562) อย่างไรก็ตาม แม้จะมีกฎหมายออกมาใช้บังคับและให้ความคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรง แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้หมดสิ้นไปจากสังคมได้ ยังคงมีผู้ที่กระทำและถูกกระทำด้วยความรุนแรงอยู่อีกมาก (ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดบึงกาฬ, 2562) เนื่องจากยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เสียหายและครอบครัวอย่างแท้จริง เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำ

ความผิดและผู้เสียหายมีลักษณะพิเศษ การนำแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาปรับใช้จึงอาจเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยมุ่งเน้นหาทางออกในการเยียวยาความเสียหาย การฟื้นฟูความสัมพันธ์ และการป้องกันการกระทำผิดซ้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษากฎหมายต่างประเทศ อาทิ สาธารณรัฐฝรั่งเศส มีการกำหนดเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส โดยมีการกำหนดมาตรการในการเบี่ยงเบนไว้ 2 มาตรการ ได้แก่ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และคำสั่งคุ้มครองชั่วคราวเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว (มาพันซ์ ตังคจิวงกูร, 2554) และในส่วนเครือรัฐออสเตรเลีย มีการนำแนวทางสมานฉันท์มาใช้ในคดีความรุนแรงในครอบครัวภายใต้ Family law Act 1975 โดยได้ให้ความสำคัญกับการจัดการคดี ความรุนแรงในครอบครัว โดยเน้นทั้ง การคุ้มครองเหยื่อ การลงโทษผู้กระทำ และการฟื้นฟูผู้กระทำผิด (อุมาพันซ์ ตังคจิวงกูร, 2554)

ดังนั้น การศึกษานี้จึงมุ่งวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในประเทศไทย โดยพิจารณาถึงความเหมาะสม ประสิทธิภาพ และข้อจำกัดของการนำแนวคิดนี้มาปรับใช้ รวมถึงการเสนอแนวทางการพัฒนากลไกทางกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและการพัฒนาระบบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว
2. เพื่อศึกษากฎหมายและการนำความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนากลไกทางกฎหมายในการนำความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาปรับใช้กับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

3. วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่เป็นภาษาไทย รวมทั้งหาข้อมูลทางเว็บไซต์ที่สามารถเข้าถึงง่ายและเป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ อันเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ตลอดจนศึกษาหนังสือ ตำรา เอกสารคำสอน งานวิจัย รายงานการศึกษา วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ บทความวิจัย ทั้งที่เป็นหนังสือ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนำมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์หาคำตอบและข้อสรุป และประยุกต์ใช้เพื่อให้ได้คำตอบที่ตั้งสมมุติฐานไว้ ภายใต้หลักทฤษฎีและหลักกฎหมายเพื่อให้การศึกษานี้มีความสมบูรณ์และมีส่วนช่วยในการนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์และเขียนเป็นพรรณนาความ

4. แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ความรุนแรงในครอบครัวไม่ได้เป็นเพียงพฤติกรรมส่วนบุคคล หากแต่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่สะท้อนความไม่เสมอภาค ความเหลื่อมล้ำ และความล้มเหลวของกลไกสังคมในการคุ้มครองสิทธิของสมาชิกในครอบครัว การป้องกันและแก้ไขจึงต้องอาศัยการบูรณาการทั้งระดับครอบครัว ชุมชน และภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมความเท่าเทียม การศึกษาเรื่องสิทธิมนุษยชน การให้ความช่วยเหลือผู้ถูกกระทำ และการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง เพื่อให้ครอบครัวกลับมาเป็นพื้นที่ปลอดภัย ผู้ศึกษาจึงได้ศึกษาแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

4.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการลงโทษทางอาญา

แนวคิดในการลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นสิ่งที่รัฐกำหนดขึ้น เพื่อการจัดระเบียบของสังคม แต่วัตถุประสงค์ของการลงโทษมีความแตกต่างไปตามค่านิยมของสังคม และความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองตามยุคสมัย ดังนั้น สังคมที่แตกต่างก็มีวิธีการลงโทษผู้กระทำความผิดที่แตกต่างกันหรือในยุค สมัยที่ต่างกั นแนวทางการลงโทษก็แตกต่างกันเช่นดังเดิมนั้น การลงโทษจะมีลักษณะโหดร้ายเพื่อการแก้แค้นทดแทน และการข่มขู่ยับยั้งให้เกิดความเกรงกลัวต่อโทษที่จะได้รับทำให้ไม่กล้าที่จะกระทำ ผิด แต่ในปัจจุบันการลงโทษให้ความสำคัญในประเด็นการตัดช่องโอกาสไม่ให้กระทำความผิดและการแก้ไขฟื้นฟูเพื่อไม่ให้เกิดการกระทำผิดซ้ำ

การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด จึงเน้นที่ตัวผู้กระทำความผิดมากกว่าการกระทำผิด โดยการเน้นการศึกษาผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคลหรือการจำแนกลักษณะ เพื่อหาสาเหตุการกระทำผิดและแนวทางแก้ไข ทั้งนี้เพราะสังคมจัดให้มีการลงโทษขึ้นก็เพื่อปิดโอกาสให้สังคมได้แก้ไขผู้กระทำความผิด ดังนั้น ระยะเวลาของการลงโทษจำคุกขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้กระทำความผิดที่จะแก้ไขตนเอง เช่น ผู้ต้องขังคดีฆ่า อาจได้รับการปล่อยตัวก่อน ผู้ต้องขังคดีลักทรัพย์ที่กระทำความผิดซ้ำซาก ถ้าผู้ต้องขังคดีฆ่าสามารถสำนึกผิดและมีพฤติกรรมตามที่สังคมต้องการและมีแนวโน้มว่าจะไม่กระทำความผิดซ้ำอีก

แนวความคิดในการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูจึงเป็นแนวคิดที่ให้โอกาสคนกลับตัว ให้โอกาสแก้ไขปรับปรุงตัวโดยการทำให้คนที่ทำผิดไม่ให้เกิดตัวลึกลงไปสู่การกระทำผิดมากขึ้น ทั้งนี้ โดยการพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำความผิดถูกลงโทษในลักษณะที่เป็นการทำลายคุณลักษณะหรือศักยภาพในการกลับเข้าสู่สังคมของเขา โดยการใช้มาตรการเลี้ยงโทษจำคุก เช่น การรอกการลงอาญาโดยมีการคุมประพฤติ การใช้โทษปรับและการใช้มาตรการในชุมชนอื่น ๆ ทั้งนี้ เพื่อมิให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลกระทบในทางลบในเรือนจำ นอกจากนี้ยังใช้วิธีการเลี้ยงโทษจำคุกในกรณีที่ได้เข้าไปปรับโทษในเรือนจำระดับหนึ่งแล้วก็ให้อยู่ในเรือนจำให้น้อยที่สุดเพื่อให้ได้รับผลกระทบน้อยที่สุดเช่นกัน โดยใช้วิธีการพักการลงโทษ การลดวันต้องโทษ หรือการทำงานสาธารณะและศูนย์ควบคุม ในขณะที่พวกที่ใช้วิธีการจำคุกในเรือนจำก็ให้การอบรมแก้ไขโดยการฝึกวิชาชีพ ให้การศึกษา การอบรมทางศีลธรรมและศาสนา การจัดสวัสดิการ การให้การบำบัดแก้ไขเป็นกลุ่มและรายบุคคล ทั้งนี้เพื่อบำบัดแก้ไขสาเหตุที่ทำให้ผู้กระทำความผิดมีความบกพร่องและเป็นเหตุให้กระทำความผิด (สัญญาพงศ์ ลิ้มประเสริฐ และคณะ, 2562)

ดังนั้น วัตถุประสงค์ในการลงโทษดังกล่าวข้างต้น ยังเป็นวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่แพร่หลายอยู่ในสังคมปัจจุบัน หากแต่จุดเน้นได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เน้นการลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทนไปสู่การลงโทษเพื่อการอบรมแก้ไข แต่การลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทนก็ยังคงปรากฏอยู่ในความคาดหวังของสังคม ซึ่งจะเห็นได้จากการที่รัฐยังต้องลงโทษเพื่อตอบสนองความรู้สึกของประชาชนในกรณีที่มีอาชญากรรมรุนแรงเกิดขึ้น ในขณะเดียวกันการลงโทษยังเป็นการทำให้คนทั่วไปเกิดความเกรงกลัวในการถูกลงโทษ การลงโทษจึงมุ่งเพื่อข่มขู่ยับยั้งเช่นกัน นอกจากนี้การลงโทษโดยการจำคุกยังถือเป็นการลงโทษเพื่อตัดออกจากสังคม และวัตถุประสงค์ในการลงโทษยังเป็นวัตถุประสงค์ที่ผสมผสานในการลงโทษอยู่ในปัจจุบัน

4.2 แนวคิดการเบี่ยงเบนคดีอาญา

แนวคิดการเบี่ยงเบนคดี หรือการกั้นคดี (Diversion) เป็นแนวคิดที่ต้องการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาช่วยแบ่งเบาภาระด้านคดีที่มีอยู่ใน กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักโดยแนวคิดในการเบี่ยงเบนคดีเกิดขึ้นภายหลังจากการประสบปัญหาหลายประการในกระบวนการยุติธรรมแบบดั้งเดิม เช่น ปัญหาปริมาณคดีที่มีจำนวนมาก ปัญหาการตีตราบุคคลที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา (labelling) ปัญหาที่การใช้โทษทางอาญาไม่ใช่วิธีการป้องกันการกระทำความผิด ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อการดำเนินการกับคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก

การเบี่ยงเบนคดีอาจทำได้ในหลายวิธี เช่น การระงับคดีชั่วคราวในระหว่างการพิจารณาของศาล และส่งตัวผู้กระทำความผิดเข้ารับการศึกษารักษา หรือบำบัดฟื้นฟูพฤติกรรม หรือการ ระงับคดีอย่างเป็นทางการภายใต้เงื่อนไขว่าผู้กระทำความผิดจะต้องดำเนินการอย่างไรแทน หรือ การใช้วิธีอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดความยุติธรรม เป็นต้น (ปพนธีร์ อีระพันธ์, 2561)

ดังนั้น การเบี่ยงเบนคดีเป็นแนวทางที่สะท้อนถึง ความยุติธรรมที่เน้นการเยียวยา ฟื้นฟู และป้องกัน มากกว่าการลงโทษ เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยเฉพาะในกรณีที่กระทำความผิดโดยไม่เจตนา หรือไม่ใช่อาชญากรรมร้ายแรง อย่างไรก็ตาม การใช้มาตรการเบี่ยงเบนคดีควรอยู่ภายใต้หลักความสมัครใจ ความเป็นธรรม และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายอย่างแท้จริง

4.3 แนวคิด และหลักการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) หรือ RJ อีกหนึ่งแนวคิดในการส่งเสริมความยุติธรรมทางอาญา เป็นมาตรการทางเลือกที่ไม่ใช่การแทนที่หรือยกเลิกกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก แต่เป็นกระบวนการที่มุ่งผลลัพธ์ในเชิงสมานฉันท์ เสริมพลังผู้เสียหาย และประสานความเข้าใจระหว่างผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ผ่านการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและหาข้อตกลงร่วมกัน เพื่อให้ได้ทางออกที่ช่วยลดความเสียหาย ทำให้ทุกฝ่ายสามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือสังคมได้

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) ตั้งอยู่บนฐานความเชื่อว่า คู่กรณีหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมควรมีส่วนร่วมเชิงรุกในการเยียวยาความเสียหาย การบรรเทาความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้น รวมทั้งมีส่วนร่วมในการป้องกันความเสียหายไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำ แนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ถือว่าเป็นทั้งเครื่องมือและวิธีการที่จะส่งเสริมสันติธรรมและสร้างการมีส่วนร่วม การเปิดเผย

ความจริง เป็นการส่งเสริมและกระตุ้นการแสดงออกโดยสันติและแก้ ปัญหาความขัดแย้ง ตลอดจนช่วยเสริมสร้างการเคารพความหลากหลาย และส่งเสริมการปฏิบัติที่มีความรับผิดชอบต่อชุมชน (สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, 2564)

ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงเป็นการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้กระทำความผิด ผู้เสียหายและคู่กรณีอื่น ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไข ชดเชย และฟื้นฟูผลพวงจากอาชญากรรม บรรเทาความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้น และป้องกันไม่ให้อาชญากรรมเกิดขึ้นซ้ำในอนาคต โดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ประกอบด้วยกระบวนการซึ่งผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด บุคคลอื่น หรือสมาชิกชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมมีส่วนร่วมเชิงรุกตามความเหมาะสมในการแก้ปัญหาผลพวงที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรมร่วมกัน โดยมีผู้จัดกระบวนการเป็นผู้นำกระบวนการ และกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังเปิดโอกาสให้ผู้ที่ยอมรับผิดขอต่อความเสียหายจากกระทำของตัวเองได้รับผิด และแสดงความรับผิดชอบต่อผู้เสียหายด้วย

4.4 แนวความคิดและทฤษฎีติดตรา (Labeling Theorists)

ทฤษฎีติดตรา (Labeling Theory) หรือทฤษฎีปฏิกิริยาของสังคม (Social Reaction Theory) เป็นกลุ่มทฤษฎีอาชญาวิทยาที่มีมุมมองต่อสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมอาชญากรรม แตกต่างไปจากทฤษฎีอื่น กล่าวคือ ทฤษฎีแนวนี้นี้ เชื่อว่าการศึกษาที่มองเฉพาะพฤติกรรมอาชญากรรม หรือตัวอาชญากรเท่านั้น ไม่สามารถทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจปรากฏการณ์อาชญากรรมหรือพฤติกรรม เบี่ยงเบนได้อย่างถูกต้องและลึกซึ้ง จำเป็นต้องศึกษาอาชญากรรมโดยมองที่ส่วนประกอบทางสังคมทั้งหมด (Entire Social Context) หรืออีกนัยหนึ่งการศึกษาอาชญากรรมจำเป็นต้องศึกษา จากปฏิกิริยาของสังคมที่มีต่อพฤติกรรมอาชญากรรมนั้นด้วย ซึ่งรวมถึงปฏิกิริยาโต้ตอบจากหน่วยงานของรัฐต่อบุคคลและเหตุการณ์ที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด (สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

แนวความคิดและทฤษฎีติดตรา (Labeling Theorists) เชื่อว่าการจับกุมและ การดำเนินคดีจะเป็นการตีตราบาปให้แก่ผู้ถูกจับกุม และส่งผลให้เกิดการขยายพฤติกรรมการกระทำความผิดต่อไป

โดยทั่วไปแล้ว นักสังคมวิทยาเห็นพ้องต้องกันว่า การติดตราที่สร้างความอับอายเช่นกัน นักสังคมวิทยากำหนดให้การติดตราเป็นชุดของการรับรู้และอคติเฉพาะเจาะจงในเชิงลบที่ผูกติดกับการติดตรา ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดและถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชนหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในชีวิตประจำวันของผู้คน

ตามที่ Becker (1963) กล่าวไว้ว่า “การถูกตราหน้าว่าเป็นอาชญากรมีนัยแฝงหลายประการ โดยระบุถึงลักษณะเสริมที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลใด ๆ ที่ถูกตราหน้าว่าเป็นอาชญากร” กล่าวคือ การตราหน้าว่าเป็นอาชญากร อาจกลายเป็นสิ่งที่ครอบงำตัวตนทั้งหมดของบุคคลนั้น ผู้ที่ถูกตราหน้าว่าเป็นอาชญากรจะไม่ใช่คนที่ไว้วางใจและถูกเหยียดหยามอย่างกว้างขวาง และบุคคลบางคนอาจเชื่อว่าอาชญากรไม่สามารถประพฤตินในทางศีลธรรมได้เลย (Charlotte Nickerson, 2566)

ดังนั้น ทฤษฎีตีตราให้ความเข้าใจถึงผลเสียของการตีตราผู้กระทำผิด ซึ่งในคดีความรุนแรงในครอบครัว การตีตราอาจยิ่งซ้ำเติมความขัดแย้ง ขณะที่ระบบยุติธรรมสมานฉันท์เปิดทางให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการแก้ไขและเยียวยาความเสียหายอย่างสร้างสรรค์ การผสานสองแนวคิดนี้เข้าด้วยกันจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาระบบยุติธรรมที่ทั้ง “เป็นธรรม” และ “เยียวยาได้จริง” สำหรับครอบครัวไทย

4.5 ทฤษฎีความละอายเชิงบูรณาการ (Theory of Reintegrative Shaming)

การทำให้ละอาย หมายถึง รูปแบบใด ๆ ของปฏิกริยาต่อพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนซึ่งทำให้ผู้เบี่ยงเบนต้องละอาย Braithwaite (1989) สันนิษฐานถึงการทำให้ละอายในสองรูปแบบที่แตกต่างกัน การทำให้ละอายแบบแตกแยกมีผลในการตีตราและกีดกันบุคคลออกจากชุมชน จึงทำให้เกิดการเบี่ยงเบนรองและเกี่ยวข้องกับทฤษฎีตีตรา (Labeling Theorists) ในทางกลับกันการทำให้ละอายแบบบูรณาการใหม่เกี่ยวข้องกับการไม่เห็นด้วยกับการเบี่ยงเบนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการให้อภัยและความเต็มใจที่จะร่วมกับผู้กระทำผิดกลับเข้าสู่ชุมชนอีกด้วย (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ม.ป.ป)

ดังนั้น ในกรณีของความรุนแรงในครอบครัว การลงโทษทางอาญาเพียงอย่างเดียวมักไม่สามารถทำให้ผู้กระทำเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ แถมยังอาจส่งผลเสียต่อสมาชิกครอบครัวคนอื่น ๆ โดยเฉพาะเด็ก การนำแนวคิด “ความละอายเชิงบูรณาการ” มาบูรณาการกับการยุติธรรมสมานฉันท์ สามารถนำไปสู่ การรับผิดชอบของผู้กระทำโดยไม่ถูกตีตรา การเยียวยาเหยื่อผ่านการสื่อสารอย่างเปิดเผย ปลอดภัย การสร้างเครือข่ายสนับสนุนทั้งผู้กระทำและผู้เสียหายให้สามารถดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างปลอดภัย และทฤษฎีความละอายเชิงบูรณาการสามารถใช้เป็นรากฐานเชิงจิตวิทยาและสังคมวิทยาในการส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกรณีความรุนแรงในครอบครัวที่ต้องการความเข้าใจที่ลึกซึ้งและแนวทางที่เน้นความเป็นมนุษย์ การไม่ตีตรา และการเยียวยาอย่างยั่งยืน ทั้งต่อผู้กระทำ ผู้เสียหาย และสังคมโดยรวม

4.6 ทฤษฎีความผูกพันทางสังคม (Social Bond Factor)

ทฤษฎีควบคุมที่นับได้ว่าได้รับการยอมรับมากที่สุดในวงการอาชญาวิทยา ก็คือ ทฤษฎีความผูกพันทางสังคม (Social bond theory) ของทราวิส เฮอร์ชี

เฮอร์ชี กล่าวว่าไม่มีความจำเป็นต้องอธิบายแรงจูงใจหรือแรงกระตุ้นของพฤติกรรม อาชญากรรมเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีความสามารถโดยธรรมชาติที่จะประกอบอาชญากรรมอยู่แล้ว โดยเฮอร์ชีได้นำเสนอทฤษฎีควบคุมโดยมีใจความสำคัญว่า บุคคลที่มีความผูกพันกับองค์กรหรือกลุ่มในสังคม ซึ่งได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน และเพื่อนฝูง มักจะมีแนวโน้มที่จะไม่ประกอบอาชญากรรม หลักการสำคัญของทฤษฎีนี้คือ พันธะทางสังคมหรือความผูกพันทางสังคม (Social bond) ที่เฮอร์ชีได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ความผูกพัน (Attachment) ข้อผูกมัด (Commitment) การเข้าร่วม (Involvement) และความเชื่อ (Belief)

ดังนั้น การนำทฤษฎีความผูกพันทางสังคมมาใช้ร่วมกับกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์จะช่วยให้การฟื้นฟูความสัมพันธ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถดำเนินการได้ผ่านกระบวนการหลัก เช่น การเปิดพื้นที่พูดคุย ระหว่างผู้กระทำและผู้เสียหายอย่างปลอดภัย เพื่อสร้างความเข้าใจและซ่อมแซมสายสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน ในการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้กระทำผิด การส่งเสริมกิจกรรมเชิงบวก เช่น การอบรมจริยธรรม การบำบัดพฤติกรรมรุนแรง และการให้คำปรึกษาครอบครัว และการฟื้นฟูความเชื่อมั่นในกฎระเบียบและความยุติธรรม เพื่อให้ผู้กระทำรู้สึกถึง

5. ผลการวิจัย

5.1 วิเคราะห์สภาพปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ความรุนแรงในครอบครัวและความสัมพันธ์ คือ พฤติกรรมที่มุ่งทำร้ายในความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด หรือความสัมพันธ์แบบอื่นๆในครอบครัว ซึ่งคนๆหนึ่งอยู่ในสถานะที่มีอำนาจเหนืออีกคนหนึ่งและทำให้เกิดความกลัว มีชื่อเรียกหลายอย่างเช่น ความรุนแรงในความสัมพันธ์ ความรุนแรงในครอบครัว หรือความรุนแรงของคู่รัก ความรุนแรงเช่นนี้สามารถเกิดขึ้นได้ในความสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ ยกตัวอย่างเช่น ระหว่างสามีและภรรยา หรือแฟนหญิงกับชาย ระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก หรือผู้ใหญ่กับพ่อแม่ที่แก่ชรา หรือระหว่างคนในครอบครัวขยาย เช่น ป้า ลุง หรือ ปู่ย่าตายาย หรือระหว่างคนที่อยู่ด้วยกันโดยไม่มีความสัมพันธ์ทางเพศ ซึ่งมักเรียกว่าความรุนแรงนี้ว่า เป็นแบบแผนเชิงบังคับข่มขู่ และ ควบคุม หรือเรียกว่าผู้ทำร้ายว่า “ผู้กระทำความรุนแรง” ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ความรุนแรงในครอบครัวและความสัมพันธ์ไม่ได้ยุติลงเสมอไปเมื่อความสัมพันธ์นั้นสิ้นสุดลง มันอาจเกิดขึ้นกับคนที่เคยเป็นคู่รักกันก็ได้ โดยผู้ทำร้ายใช้วิธีการหลายอย่างเพื่อรักษาไว้ซึ่งอำนาจและการควบคุม อาทิเช่น การทำร้ายร่างกาย ยกตัวอย่างเช่น การบีบคอ การทุบตี การผลัก และการขู่ว่าจะทำอันตราย การกระทำรุนแรงทางเพศ การบังคับให้มีเพศสัมพันธ์ หรือบังคับให้บุคคลอื่นกระทำเรื่องเพศที่เขาไม่เต็มใจทำ การทำร้ายจิตใจ คำว่า “ถูกเหยียดหยาม ปฏิบัติอย่างไม่ให้ความเคารพ การทำให้โดดเดี่ยวจนไม่ได้รับความช่วยเหลือ แยกตัวออกจากครอบครัว และชุมชน หรือการใช้ครอบครัวและชุมชนเพื่อทำให้อับอาย”นี้อาจรวมถึงการส่งข้อความหรือโพสต์ในเฟสบุ๊ค การตามดูหรือติดตาม ‘ทุกความเคลื่อนไหว’ รวมทั้งการติดตามบนอินเทอร์เน็ตผ่านโซเชียลมีเดีย ใช้อุปกรณ์ติดตาม GPS เป็นต้น การทำร้ายจิตใจ ยกตัวอย่างเช่น การตำหนิคนที่ถูกทำร้ายว่าเป็นต้นเหตุให้ผู้ทำร้ายมีพฤติกรรมเช่นนั้น การว่าผู้ถูกทำร้ายว่าพวกเขามีปัญหาทางจิตหรือเป็นโรคจิตชนิดกระวนกระวายใจมากเกินไป การบิดเบือนความจริงโดยจงใจ การเคลื่อนย้ายของใช้ส่วนตัวหรือเฟอร์นิเจอร์แล้วปฏิเสธว่าไม่ได้ทำ และการปฏิเสธว่ามีพฤติกรรมการทำร้าย การทำร้ายทางการเงิน เช่น การไม่ให้ค่าใช้จ่ายเพื่อกินอยู่ หรือ ‘เงินสำหรับแม่บ้าน’ การห้ามไม่ให้ทำงาน การให้ข้อมูลเท็จแก่ระบบให้เงินเลี้ยงดูบุตร การข่มขู่บังคับให้เซ็นเอกสารกฎหมายและกฎหมายการเงินที่ทำให้อีกคนเป็นหนี้ การใช้อำนาจบังคับเอาเงินจากอีกคนหนึ่ง การห้ามไม่ให้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อหรือความศรัทธา หรือการบังคับให้อีกฝ่ายมีความศรัทธาหรือความเชื่อซึ่งไม่ใช่ความเชื่อของเขา การทำร้ายหรือขู่จะทำร้ายคนรัก รวมถึงเด็ก การทำร้ายหรือขู่จะทำร้ายสัตว์เลี้ยง การทำร้ายทางกฎหมาย เช่นการใช้ประโยชน์จากระบบกฎหมายครอบครัว

เพื่อให้ให้อภัย ทำให้หมดแรง เพื่อให้เอาเปรียบหรือทำให้อีกฝ่ายหมดศักดิ์ศรี เป็นต้น ผู้ทำร้ายสามารถแสดงความควบคุมได้หลายแบบซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละความสัมพันธ์ ในบางความสัมพันธ์การไม่ให้อภัยที่ใช้เป็นประจำก็เป็นการควบคุมรูปแบบหนึ่ง พฤติกรรมที่เป็นการบังคับข่มขู่ เช่น การขู่ฆ่าตัวตาย หรือการทำร้ายตัวเองเมื่ออีกฝ่ายพยายามจะบอกเลิก ก็เป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการควบคุมด้วย ในสถานการณ์ที่ผู้หญิงที่มีความพิการต้องพึ่งพาอีกคนหนึ่งให้ช่วยเหลือหรือดูแล การเลิกดูแลหรือการใช้การดูแลนั้นเป็นเครื่องมือเพื่อควบคุมเป็นการใช้อำนาจที่ยอมรับไม่ได้ การแทรกแซงเรื่องการเลี้ยงดูบุตร โดยการห้ามกล่อมเด็กทารกหรือห้ามให้นมแม่กับเด็กทารกก็เป็นรูปแบบหนึ่งของความรุนแรงในครอบครัวและในความสัมพันธ์ด้วยเช่นกัน (1800respect, ม.ป.ป.)

ปัจจุบันการใช้ความรุนแรงในครอบครัวนั้น มีอัตราการเกิดที่เพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดจากรายงานสรุปจำนวนคดีความรุนแรงในครอบครัวจำแนกตามประเภทความรุนแรงแบบรายปีจากเว็บไซต์ศูนย์ข้อมูลความรุนแรงต่อเด็ก สตรีและความรุนแรงในครอบครัว ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ชี้ว่า ราว 90% ของผู้ถูกกระทำเป็นผู้หญิง โดยประเภทความรุนแรง ที่พบมากที่สุด คือ ทางร่างกาย จิตใจ เพศ และทางสังคม ตามลำดับ (สุกัญญา สดศรี, ม.ป.ป.)

จากการศึกษาต่อมา ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวนั้นมักมีผลกระทบตามมาอย่างเห็นได้ชัดไม่ว่าจะเป็นผลกระทบที่มีต่อตัวบุคคลที่ถูกกระทำไม่ว่าจะเป็นทางร่างกาย ทางจิตใจ และพฤติกรรม รวมไปถึงผลกระทบต่อครอบครัว ทั้งนี้ เนื่องจากครอบครัวที่มีพฤติกรรมรุนแรงจะไม่สามารถทำหน้าที่ครอบครัวได้ดีเพราะสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวถูกทำลาย บุคคลที่เป็นหัวหน้าหรือเสาหลักของครอบครัว คือสามีภรรยา หรือพ่อแม่ ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้ครอบครัวไม่สงบสุข ขาดความรัก ขาดความอบอุ่น ขาดการดูแลเอาใจใส่ ขาดความสามัคคีและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เป็นเหตุให้เกิดการแตกร้าง ครอบครัวลักษณะนี้จะไม่สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างปกติในสังคม และในที่สุดก็จะแตกและแยกทางกันไป และสิ่งสุดท้ายคือผลกระทบต่อ สังคม พฤติกรรมรุนแรงในครอบครัวมีผลต่อทั้งความสันติสุขและเศรษฐกิจของสังคมทั้งยังเป็นปัญหาเรื้อรัง ถ่ายทอดถึงคนรุ่นหลังได้อีก จึงเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่สังคมต้องเข้าใจปัญหาอย่างชัดเจนตระหนักถึงความ รุนแรงและพร้อมใจกันทุกฝ่าย เพื่อดูแลป้องกันไม่ให้ปัญหาเกิดมากขึ้นในอนาคต ผลกระทบที่เกิดจากการใช้ ความรุนแรงในครอบครัว ด้วยเหตุนี้ การปฏิบัติตนตามหน้าที่และความรับผิดชอบตามสถานภาพในครอบครัว การบ่มเพาะ ความรัก ความเมตตาปรารถนาดี อ่อนโยน และเอื้อประโยชน์ต่อกัน รวมถึงการสื่อสารกันด้วยใจที่เปิดกว้าง การศึกษาพื้นฐานทางธรรมชาติของกันและกันโดยเฉพาะในทางเพศเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจ กันให้เกิดแก่สมาชิกครอบครัวในแต่ละครอบครัว และแผ่ขยายออกสู่ชุมชนและสังคม ก็จะสามารถพัฒนาให้คนในครอบครัวของหมู่บ้านโลกมีความเป็นอยู่ร่วมกันด้วยความสงบ สันติสุข ปราศจากการใช้กำลังรุนแรงให้ เกิดความบอบช้ำทั้งทางร่างกาย และจิตใจของกันและกัน อันเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมแก้ไขปัญหในปัจจุบันซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความผูกพันทางสังคม (Social bond theory) ที่จะช่วยให้การฟื้นฟูความสัมพันธ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถดำเนินการได้ผ่านกระบวนการหลากหลายไม่ว่าจะเป็นการเปิด

พื้นที่พูดคุย เพื่อสร้างความเข้าใจและซ่อมแซมสายสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน
เนื่องจากทราวิส เฮอร์ซิกกล่าวว่าบุคคลที่มีความผูกพันกับองค์กรหรือกลุ่มในสังคม ซึ่งได้แก่ครอบครัว
โรงเรียน และเพื่อนฝูง มักจะมีแนวโน้มที่จะไม่ประกอบอาชญากรรม หรือสร้างความรุนแรงในครอบครัว
(สุกัญญา สดศรี, ม.ป.ป.)

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและส่ง
ผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อทั้งบุคคลและสังคมโดยรวม การกระทำความรุนแรงอาจอยู่ในรูปของการทำร้าย
ร่างกาย การด่าทอ ดูหมิ่น การควบคุม หรือการทอดทิ้ง ซึ่งก่อให้เกิดบาดแผลทั้งทางกายและทางใจแก่
ผู้ถูกกระทำ ปัญหานี้มักซ่อนอยู่ภายในบ้านเนื่องจากผู้เสียหายไม่กล้าเปิดเผยเพราะความอาย ความกลัว
หรือความผูกพันในครอบครัว ดังนั้นแนวทางแก้ไขจึงควรมุ่งเน้นทั้งด้านกฎหมายและสังคมไปพร้อมกัน
กล่าวคือ การปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมให้เป็นมิตรกับผู้เสียหาย พัฒนาระบบความยุติธรรมเชิง
สมานฉันท์ (Restorative Justice) เพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ในครอบครัว ควบคู่กับการให้ความช่วยเหลือ
ทางจิตใจ การให้คำปรึกษา และการสร้างทัศนคติใหม่ในสังคมที่ไม่ยอมรับความรุนแรงทุกรูปแบบซึ่ง
สอดคล้องกับทฤษฎียุติธรรมที่ให้ความเข้าใจถึงผลเสียของการตีตราผู้กระทำผิด ซึ่งในคดีความรุนแรงใน
ครอบครัว การตีตราอาจยิ่งซ้ำเติมความขัดแย้ง ขณะที่ระบบยุติธรรมสมานฉันท์เปิดทางให้ทุกฝ่ายมีส่วน
ร่วมในการแก้ไขและเยียวยาความเสียหายอย่างสร้างสรรค์ การผสานสองแนวคิดนี้เข้าด้วยกันจึงเป็น
แนวทางสำคัญในการพัฒนาระบบยุติธรรมที่ทั้ง “เป็นธรรม” และ “เยียวยาได้จริง”

5.2 วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายในการนำความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการแก้ไข ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

การดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำความรุนแรง
ในครอบครัวพ.ศ. 2550 หากมองในประเด็นของสิทธิมนุษยชนนับว่าพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมีส่วนในการ
ส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิระดับหนึ่งกล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง สิทธิในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์การถูกทำร้ายร่างกายหรือความรุนแรง
แม้ในครอบครัวก็ถือเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว เพราะฉะนั้น บุคคลย่อมมีสิทธิในความ
เป็นอยู่ปราศจากความหวาดกลัว หรือภัยขู่ใดๆใดตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ซึ่งตามพระราชบัญญัติ
ดังกล่าวมีการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยการให้การช่วยเหลือเพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงขึ้นอีก เช่น
การพิจารณาพิพากษาความรุนแรงในครอบครัวไม่ว่าการพิจารณาคดีจะดำเนินแล้วเพียงใดให้ศาลพยายาม
เปรียบเทียบให้คู่ความได้ยอมความกันในข้อพิพาท โดยการคำนึงถึงความสงบสุข และการอยู่ร่วมกันใน
สังคมโดยคำนึงถึงหลักการดังกล่าวที่กล่าวมาแล้วข้างต้นซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
2560 มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิเสรีภาพความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง

ประการที่สอง สิทธิในชีวิตร่างกาย กล่าวคือ บุคคลผู้ได้รับความรุนแรงมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยา
เพื่อบรรเทาทุกข์เบื้องต้น เช่น เจ้าหน้าที่อาจให้บุคคลผู้กระทำความรุนแรงแยกออกจากผู้ได้รับความรุนแรง
เพื่อป้องกันไม่ให้มีเหตุการณ์ซ้ำอีก ทั้งเจ้าหน้าที่ก็อาจให้ผู้ได้รับความรุนแรงมีการพบจิตแพทย์ หรือให้เข้า

เข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลแล้วแต่กรณี ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ มาตรา 28 บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในการในชีวิตร่างกาย การทรมาน การทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้าย

ประการที่สาม สิทธิในกระบวนการยุติธรรมดังที่กล่าวไปแล้วในประการที่หนึ่งแต่มีข้อเพิ่มเติมรวมไปถึงการสอบสวนที่ต้องทำและต้องละเอียดรอบคอบเพราะเป็นประเด็นทางด้านจิตใจเช่นในขั้นตอนของการสอบปากคำผู้กระทำความรุนแรงพนักงานเจ้าหน้าที่ต้องจัดให้มีจิตแพทย์จิตวิทยาและสังคมสงเคราะห์หรือบุคคลที่ถูกกระทำ ความรุนแรงขอร่วมอยู่ด้วยในขณะสอบปากคำเพื่อให้คำปรึกษาซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญมาตรา 68 รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร

ส่วนปัญหาในเรื่องของมาตรการการลงโทษต่อความรุนแรงที่เป็นความผิดทางอาญาระหว่างสามีภรรยาไม่ว่าจะเป็นการกระทำความผิดต่อชีวิตการกระทำความผิดต่อร่างกายหรือจิตใจดังที่ปรากฏในพระราชบัญญัติของประมวลกฎหมายอาญา กล่าวคือ มาตรา 295 ว่าด้วย “การทำร้ายร่างกายผู้อื่น” ที่มีความผิดทั่วไป มาตรา 297 เป็น “การทำร้ายร่างกายสาหัส” มาตรา 290 ว่าด้วย “การกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย” และมาตรา 391 เป็น “การดูหมิ่นผู้อื่นซึ่งหน้า จะเห็นได้ว่าฐานความผิด หรือประเภทของความผิดที่กับความรุนแรงที่มีผลต่อชีวิตและร่างกายของผู้อื่นตามประมวลกฎหมายอาญาที่ใช้กับกระบวนการที่ทำทางอาญามีวัตถุประสงค์มุ่งในเรื่องของลงโทษที่เป็นการจำกัดเสรีภาพของบุคคลผู้กระทำความผิดโดยการปรับ จำคุก กักขังและประหารชีวิต เพื่อเป็นการบังคับข่มขู่บังคับให้ผู้กระทำความผิดเกิดความกลัวเข็ดหลาบจำไม่ได้มีการมุ่งเรื่องการปรับปรุงแก้ไข บำบัด หรือฟื้นฟูบุคคลที่เกี่ยวข้องดังกล่าวให้เกิดความสำนึก โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ส่วนตัวของคู่กรณี เช่น ความเป็นสามีภริยา หรือสภาพจิตใจและบริบททางสังคมของครอบครัว ส่งผลให้กฎหมายอาญาทั่วไปไม่เหมาะสมในบางกรณีดังนี้

(1) เน้นการลงโทษ ไม่ได้เยียวยาหรือฟื้นฟูความสัมพันธ์ การดำเนินคดีตามประมวลกฎหมายอาญาเป็นการเอาผิดเชิง “การตอบโต้” ไม่ใช่ “การแก้ไขปัญหา” เช่น ความโกรธ ความเข้าใจผิด หรือปัญหาทางเศรษฐกิจในครอบครัว จึงไม่ช่วยให้ผู้กระทำและผู้เสียหายปรับความเข้าใจกันหรืออยู่ร่วมกันได้อย่างสันติในอนาคต

(2) ขาดมิติทางจิตใจและสังคม คดีความรุนแรงในครอบครัวมักมีสาเหตุเชิงลึก เช่น ความเครียด ความไม่เท่าเทียม หรือการสื่อสารที่ผิดพลาด กฎหมายอาญาทั่วไปไม่มีกลไกให้คำปรึกษา ฟื้นฟูสภาพจิตใจ หรือจัดอบรมผู้กระทำผิด ทำให้วงจรความรุนแรงเกิดซ้ำได้

(3) ไม่สอดคล้องกับลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัว ในหลายกรณี ความรุนแรงเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อย เช่น การผลัก ด่าทอ หรือทำร้ายโดยไม่ตั้งใจ การนำคดีเข้าสู่กระบวนการอาญาเต็มรูปแบบอาจทำให้ความสัมพันธ์สามีภริยาแตกหัก ทั้งที่อาจยังมีโอกาสประนีประนอมได้

(4) ผู้เสียหายมักไม่ต้องการให้ลงโทษรุนแรง ผู้ถูกระทำจำนวนมากต้องการเพียงให้คู่สมรส “ปรับพฤติกรรม” หรือ “ขอโทษและสัญญาไม่ทำอีก” ไม่ได้ต้องการให้ถูกจำคุก การใช้กฎหมายอาญาทั่วไปจึงขัดกับความต้องการของผู้เสียหายและสภาพความสัมพันธ์จริง

อีกทั้ง ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 391 มาตรา 295 คือ คดีทำร้ายร่างกายทั่วไป ปกติยอมความไม่ได้กับบัญญัติให้ยอมความได้ แต่หากเป็นคดีความรุนแรงในครอบครัว กฎหมายมุ่งในการแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ดังนั้น เฉพาะมาตรา 391 กับ 295 ให้ยอมความได้ แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่สามารถลบล้างความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกฎหมายอื่นตามมาตรา 4 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550

ในส่วนระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติว่าด้วยกรณีเรื่องที่มีวิธีปฏิบัติเป็นพิเศษ พ.ศ. 2543 ข้อ 583 กำหนดว่า ในกรณีที่สามีหรือภริยากล่าวหาอีกฝ่ายหนึ่งว่าทำร้ายร่างกายนั้น หากมิได้ใช้อาวุธ หรือบาดเจ็บถึงสาหัส หรือเหตุมิได้เกิดในถนนหลวง ประกอบกับการกระทำนั้นได้กระทำไปโดยมิได้มีเจตนาชั่วร้าย เช่น ทำเพื่อตักเตือนสั่งสอน เป็นต้น ให้พนักงานสอบสวนพยายามชี้แจงตักเตือนให้เรื่องยุติกันเสีย เมื่อไม่เป็นผลสำเร็จจึงจัดการต่อไปตามรูปคดี แต่ให้เสนอสำนวนสอบสวนนั้นตามลำดับให้ผู้บังคับการพิจารณาสั่งการ

การทำร้ายร่างกายกันระหว่างสามีภริยานั้น จะได้ใช้อาวุธหรือบาดเจ็บสาหัสหรือเกิด ในถนนหลวง กิติ หากเห็นเป็นการสมควรก็ให้เสนอให้ผู้บังคับการพิจารณาสั่งการตามความเหมาะสมได้ ทั้งนี้เฉพาะทางราชการต้องการรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของครอบครัวเป็นสำคัญ

ให้พนักงานสอบสวนใช้ดุลพินิจในการไกล่เกลี่ย หากการกระทำความผิดเกิดขึ้นบ่อยครั้ง มีเซ็ดหลาบ และมีพฤติการณ์ว่าจะเกิดการทำร้ายรุนแรงยิ่งขึ้นก็ให้ดำเนินคดีตามกฎหมายทุกราย

ดังนั้น ระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติฉบับดังกล่าว กฎหมายนั้นมุ่งให้คู่สามีภริยาคืนดีกันเพื่อผสานความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้มีอยู่ต่อไป แต่ก็มีบุคคลที่มีความเห็นแย้งกล่าวคือ ข้อมูลจากการเสวนาองค์กรหญิง ระบุว่าต้องการแก้ไขระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติเรื่องสามีภริยาคืนดีกันที่ให้ดำเนินการแค่ไกล่เกลี่ยไม่ต้องลงบันทึกประจำวัน และต้องแก้กระบวนการยุติธรรมและกฎหมายอาญา มาตรา 56 เพราะทำให้เหลื่อมล้ำทางสังคม กรรมการสิทธิมนุษยชนทำความเข้าใจว่า รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันกำหนดให้บุคคลทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่ระเบียบของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ พ.ศ.2543 ข้อ 583 นั้น กลับระบุว่าถ้าสามีภริยาทะเลาะเบาะแว้งกันโดยไม่ใช้อาวุธให้ไกล่เกลี่ยกัน โดยไม่ต้องแจ้งความหรือลงทะเบียนบันทึกประจำวัน เพราะถือว่าสามีภริยาสามารถอบรมสั่งสอนภริยาได้ ซึ่งยังเป็นการเปิดช่องให้มีความรุนแรงอยู่ในครอบครัวเป็นกฎที่เลือกปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ เพราะการตัดสินจะอยู่ที่ดุลพินิจของเจ้าพนักงานสอบสวน

ข้อมูลข้างต้นนั้นเป็นข้อวิจารณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลเรื่องความรุนแรงในครอบครัว ทำให้หน่วยงานในระบบกระบวนการยุติธรรมต้องหิบบกปัญหาดังกล่าวมาตรวจสอบว่าต้องมีการแก้ไขข้อบกพร่องในส่วนใดบ้าง เพื่อให้กฎหมายที่มีอยู่นั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ข้อ 583 เป็นแนวปฏิบัติที่สำคัญในการดำเนินคดีอาญา โดยเปิดโอกาสให้พนักงานสอบสวนสามารถใช้ดุลยพินิจในการ “ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” ในบางกรณีความผิดอันยอมความได้ หรือในความผิดที่ไม่ร้ายแรง และไม่กระทบต่อสาธารณประโยชน์อย่างรุนแรง ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของระบบกระบวนการยุติธรรมไทยในการเปิดทางเลือกอื่นนอกจากการดำเนินคดีตามขั้นตอนปกติ โดยเฉพาะในคดีความรุนแรงในครอบครัวที่มีลักษณะความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิด ข้อ 583 สะท้อนแนวคิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ การใช้แนวทางไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายใต้ดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ช่วยให้กระบวนการยุติธรรมมีความยืดหยุ่น และเป็นมิตรมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกับผู้เสียหายที่อาจไม่ต้องการให้ผู้กระทำผิดซึ่งมักเป็นบุคคลใกล้ชิดต้องเข้าสู่ระบบอาญา ซึ่งอาจส่งผลให้ครอบครัวแตกแยกมากกว่าเดิม

การบังคับใช้ข้อ 583 โดยสอดคล้องกับกฎหมายอื่น เช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ทำให้ตำรวจมีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในการแสวงหาทางออกที่เน้นการเจรจา ความเข้าใจ การรับผิดชอบ และการเยียวยา มากกว่าการลงโทษเพียงอย่างเดียว ซึ่งเหมาะสมกับบริบทของคดีในครอบครัวที่มีความละเอียดอ่อนสูง ยิ่งไปกว่านั้น การใช้ข้อ 583 ยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนักสังคมสงเคราะห์ ในการช่วยเหลือทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำผิดให้กลับเข้าสู่ระบบครอบครัวหรือสังคมอย่างเข้าใจและปรองดอง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในคดีความรุนแรงในครอบครัว ยังมีข้อบกพร่องและไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร โดยเฉพาะในส่วนของกลไกการติดตามผลหลังการระงับเหตุหรือการสมานฉันท์ภายในครอบครัว ที่ยังขาดความชัดเจน และเป็นระบบ ทั้งนี้ แม้ว่าผู้เสียหายจะได้ให้อภัยผู้กระทำ ความรุนแรง และทั้งสองฝ่ายตกลงกลับมาใช้ชีวิต ร่วมกันดังเดิม แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มิได้มีมาตรการหรือตัวชี้วัด ในการติดตามพฤติกรรมของผู้กระทำ ความผิด ว่ามีการกลับมากระทำความรุนแรงซ้ำอีกหรือไม่ สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แม้การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจจะสามารถสร้างความปรองดองหรือยุติความขัดแย้งในเบื้องต้นได้ แต่ในเชิงลึกแล้ว ยังขาดกลไกการบำบัดฟื้นฟู และปรับพฤติกรรมของผู้กระทำ ความรุนแรง ซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญของปัญหา ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในลักษณะนี้จึงอาจยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างยั่งยืน หากไม่มีการติดตาม ประเมินผล และเชื่อมโยงกับหน่วยงานสังคมสงเคราะห์ จิตวิทยา หรือสาธารณสุข เพื่อบำบัดและฟื้นฟูผู้กระทำ ความผิดควบคู่ไปด้วย

ปัจจุบันแม้ว่าจะมีการตราพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขการใช้ความรุนแรงในครอบครัวมีความละเอียดอ่อนซับซ้อน เกี่ยวพันกับบุคคลใกล้ชิดมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากการทำร้ายร่างกายระหว่างบุคคลโดยทั่วไปการใช้ มาตรการทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญามายังบังคับกับการกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวจึงไม่เหมาะสมเนื่องจากกฎหมายอาญามีเจตนารมณ์ที่จะลงโทษผู้กระทำ ความผิดมากกว่าที่จะแก้ไขฟื้นฟู

ผู้กระทำความผิดหรือปกป้องคุ้มครองผู้ที่ถูกระทำความผิดด้วยความรุนแรงในครอบครัว ดังนั้น การมีกฎหมายคุ้มครองผู้ถูกระทำความผิดด้วยความรุนแรงในครอบครัวจึงมีความเหมาะสมกว่าการใช้กระบวนการทางอาญาเพราะสามารถกำหนดรูปแบบวิธีการและขั้นตอนที่มีลักษณะแตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไปโดยให้ผู้กระทำความผิดมีโอกาสกลับตัวและยับยั้งการกระทำผิดซ้ำรวมทั้งสามารถรักษาความสัมพันธ์อันดีในครอบครัวไว้ได้ประกอบกับเด็กเยาวชนและบุคคลในครอบครัวมีสิทธิได้รับความคุ้มครองโดยรัฐจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรมจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

จากการวิเคราะห์ถึงวัตถุประสงค์และขั้นตอนในการดำเนินตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้กระทำความผิดด้วยความรุนแรงในครอบครัว 2550 ซึ่งเป็นกฎหมายที่เน้นเรื่องการสร้างความปรองดองในครอบครัวการแก้ไขตัวผู้กระทำความผิดตลอดจนการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดแต่กฎหมายฉบับดังกล่าวยังคงมีประเด็นซึ่งไม่ครอบคลุมความรุนแรงที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบันอาทิเช่นกฎหมายฉบับดังกล่าวกำหนดระดับความรุนแรงที่ไม่เกินขอบเขตของการกระทำของการทำร้ายร่างกายประมวลกฎหมาย 295 เท่านั้น ความรุนแรงดังกล่าวไม่รวมถึงการกระทำโดยประมาทแต่เนื่องจากการกระทำลักษณะรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างคู่สมรสในปัจจุบันมีหลายระดับมากกว่านั้นกฎหมายก็ไม่ควรละเลยในการแก้ปัญหาผู้กระทำความผิด และบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดแต่ความรุนแรงที่เกินขอบเขตดังกล่าวนี้ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมแบบปกติที่ต้องเข้าสู่ชั้นพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาล และกรมราชทัณฑ์แสดงให้เห็นว่า จะสิ้นสุดที่การจำคุกเพื่อชดเชยความผิด ซึ่งเน้นเป็นเพียงการลงโทษเพียงอย่างเดียวไม่มีมาตรการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิดเนื่องจากถึงแม้จะเป็นความรุนแรงที่อยู่ในขั้นร้ายแรงไม่สามารถจะไกล่เกลี่ยเพื่อยุติข้อพิพาทได้แต่ก็ควรมีกระบวนการการสร้างความสำนึกปรับปรุงแก้ไขภายหลังที่ดำเนินการแบบปกติเพื่อลดการกระทำความผิดซ้ำในอนาคต

อีกทั้ง ในส่วนพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำความผิดด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ.2550 มาตรา 13 กำหนดให้มีกฎกระทรวงจัดระบบงานเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน และการบังคับใช้ให้เป็นไปตามมาตรา 10 (พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจออกคำสั่งกำหนดมาตรการหรือวิธีการเพื่อบรรเทาทุกข์ให้แก่บุคคลผู้ถูกระทำความผิดด้วยความรุนแรงในครอบครัวเป็นการชั่วคราว) มาตรา 11 (ศาลมีอำนาจออกคำสั่งกำหนดมาตรการหรือวิธีการเพื่อบรรเทาทุกข์) และมาตรา 12 (ศาลมีอำนาจกำหนดให้ใช้วิธีการต่าง ๆ ต่อผู้กระทำความผิดแทนการลงโทษ จัดให้การทำบันทึกข้อตกลงก่อนการยอมความ การถอนคำร้องทุกข์ หรือการถอนฟ้อง) จึงจำเป็นต้องจัดระบบหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการประสาน และปฏิบัติการดำเนินการคุ้มครองผู้ถูกระทำความผิดและสนับสนุนการดำเนินงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ และศาลตามขอบข่ายของกฎหมายดังกล่าวเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบังคับใช้ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ต้องรับผิดชอบในการออกกฎกระทรวง (บัณฑิต ไต้ทองดี, 2555) เรื่องกำหนดระบบงานเพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน และบังคับให้เป็นไปตามมาตรา 10 มาตรา 11 มาตรา 12 พ.ศ. 2553 โดยกฎกระทรวงดังกล่าวสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

(1) ให้สำนักงานกิจการสตรี และสถาบันครอบครัวเป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุนการดำเนินงานและการบังคับให้เป็นไปตามมาตรา 10 มาตรา 11 มาตรา 12 และให้มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย แผนปฏิบัติการ และประสานงานกับศูนย์ปฏิบัติการและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การสนับสนุนการดำเนินงานและการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายของพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานสอบสวน และศาล รวมทั้งรวบรวม ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติตามนโยบายและแผนปฏิบัติการดังกล่าว ประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ และพนักงานสอบสวน จัดทำแผนงานงบประมาณเพื่อสนับสนุนการดำเนินการในกรคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนการดำเนินงานและการบังคับให้เป็นไปตามมาตรา 10 มาตรา 11 และมาตรา 12

(2) ให้กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการทำหน้าที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันการกระทำความรุนแรงในครอบครัวในความผิดฐานกระทำความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดในเขตกรุงเทพมหานคร หรือความผิดที่ประมวลกฎหมายอาญาให้ถือว่าได้กระทำในราชอาณาจักรและไม่อยู่ในเขตจังหวัดใด หรือความผิดที่เกิดบอกราชอาณาจักรและจะต้องรับโทษภายในราชอาณาจักร และให้สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันการกระทำความรุนแรงในครอบครัวในความผิดที่เกิดในเขตจังหวัดนั้น ในกรณีที่ความผิดเกิดขึ้นในหลายท้องที่หรือเป็นความผิดต่อเนื่อง หรือไม่แน่ว่าความผิดได้กระทำในท้องที่ใด ให้กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการหรือสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดในท้องที่ที่ทำการสอบสวน ทำหน้าที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันการกระทำความรุนแรงในครอบครัว

(3) ให้ศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันการกระทำความรุนแรงในครอบครัวแจ้งข้อเท็จจริงอันเกี่ยวกับอายุ ประวัติ ความประพฤติ สุขภาพกายและจิตใจของผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัว ผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว สมาชิกในครอบครัว มูลเหตุที่ก่อให้เกิดกระทำความรุนแรงในครอบครัว หรือข้อเท็จจริงอื่นใดที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณา รวมทั้งเสนอมาตรการ หรือวิธีการเพื่อบรรเทาทุกข์ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือศาล เพื่อใช้ประกอบพิจารณาออกคำสั่งตามมาตรา 10 หรือมาตรา 11

(4) เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือศาลมีคำสั่งกำหนดมาตรการ หรือวิธีการเพื่อบรรเทาทุกข์ให้แก่บุคคลผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวเป็นการชั่วคราวตามมาตรา 10 หรือ มาตรา 11 ให้ศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันการกระทำความรุนแรงในครอบครัวดำเนินการ หรือจัดการให้เป็นไปตามนั้น (บัณฑิต ไต้ทองดี, 2555)

(5) ในกรณีที่ศาลกำหนดให้ใช้วิธีการตามมาตรา 12 วรรคหนึ่ง แทนการลงโทษ ผู้กระทำความผิดให้ศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันการกระทำความรุนแรงในครอบครัวติดตาม และประสานงานกับบุคคลหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามวิธีการดังกล่าว และรายงานให้ศาลทราบ

(6) ในกรณีที่มีการยอมความ การถอนคำร้องทุกข์ หรือการถอนฟ้องตามมาตรา 12 วรรคสอง ให้ศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันการกระทำความรุนแรงในครอบครัวดำเนินการ หรือจัดการให้เป็นตามนั้น

(7) ให้สำนักงานกิจการสตรี และสถาบันครอบครัวจัดให้มีการอบรมพนักงานเจ้าหน้าที่พนักงานสอบสวน และผู้ประนีประนอม ซึ่งทำหน้าที่ให้คำปรึกษาหรือไกล่เกลี่ย เพื่อการคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว ตามหลักสูตรที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กำหนด ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะจัดการอบรมเองตามหลักสูตรที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กำหนด โดยให้สำนักงานกิจการสตรี และสถาบันครอบครัวมีหน้าที่สนับสนุนด้วยการให้ข้อมูลเอกสารหรือสิ่งอื่นใดในการจัดอบรม หรือจะส่งบุคลากรของตนเข้ารับการอบรมซึ่งจัดโดยสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวก็ได้

พระบัญญัติฉบับดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาทางด้านกฎหมายไปได้ในระดับหนึ่ง แต่การดำเนินกระบวนการพิจารณาตีความรุนแรงในครอบครัวนั้น พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ได้กำหนดให้ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง เป็นศาลที่มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาตีความรุนแรงในครอบครัว (บัณฑิต โต้ทองดี, 2555)

ดังนั้น เมื่อพิจารณาพร้อมกับแนวทางของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัตินี้เปิดโอกาสและสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในลักษณะที่ไม่ใช่การตัดขาดทางความสัมพันธ์ แต่เป็นการสร้างโอกาสให้เกิดการสำนึกผิด การให้อภัย และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีความละเอียดเชิงบูรณาการ (Theory of Reintegrative Shaming) การลงโทษทางอาญาเพียงอย่างเดียวมักไม่สามารถทำให้ผู้กระทำเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ แล้วยังอาจส่งผลเสียต่อสมาชิกครอบครัวคนอื่น ๆ โดยเฉพาะเด็ก การนำแนวคิด “ความละเอียดเชิงบูรณาการ” มาบูรณาการกับการยุติธรรมสมานฉันท์ สามารถนำไปสู่ การรับผิดชอบของผู้กระทำโดยไม่ถูกตีตรา การเยียวยาเหยื่อผ่านการสื่อสารอย่างเปิดเผย ปลอดภัย การสร้างเครือข่ายสนับสนุนทั้งผู้กระทำและผู้เสียหายให้สามารถดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างปลอดภัย โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการรักษาและฟื้นฟูความอบอุ่นในครอบครัว อันเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมไทยให้กลับมาเข้มแข็งอีกครั้ง แต่อย่างไรก็ตามแม้จะเป็นกฎหมายที่มีแนวคิดก้าวหน้า แต่ในทางปฏิบัติยังมีข้อบกพร่อง เช่น ขาดกลไกติดตามผลระยะยาว หลังจากการยอมความหรือการบำบัด ยังไม่มีระบบตรวจสอบว่าผู้กระทำผิดกลับไปใช้ความรุนแรงอีกหรือไม่ ขาดความเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงาน โดยเฉพาะการประสานระหว่างพนักงานเจ้าหน้าที่ ศาล และหน่วยงานสังคมสงเคราะห์ ทำให้การบังคับใช้ไม่ราบรื่น การอบรมบุคลากรยังไม่ทั่วถึง เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยหรือให้คำปรึกษาอาจยังขาดความเข้าใจในหลักยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งต้องอาศัยความละเอียดอ่อนและทักษะทางจิตวิทยาสูง เนื่องจากองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการและวิธีปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังไม่แพร่หลายนัก ส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของประชาชนทั่วไป เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานขาดทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินกระบวนการ รวมถึงขาดการสนับสนุนจากภาครัฐในการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และนโยบายที่ชัดเจนและสอดคล้องกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้น แนวทาง “ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยไม่มีความจำเป็นใดที่จะดึงคดีความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นระหว่างคู่สมรสขึ้นสู่การพัฒนาของศาลทั้งหมด แต่หากมีการกำหนดถึงรูปแบบการคดีที่เหมาะสมหรือมาตรการที่เบี่ยงเบนคดีความรุนแรงในครอบครัว ย่อมทำให้เกิดประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรมมากกว่าอีกทั้งย่อมมีการอ่านคดีอีกช่องทางหนึ่งด้วย โดยเห็นว่าสมควรว่าการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาบังคับใช้ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในประเทศไทยเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ควรนำแนวคิดและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จากต่างประเทศ โดยเฉพาะจากสาธารณรัฐฝรั่งเศสและเครือรัฐออสเตรเลีย มาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของไทย โดยในสาธารณรัฐฝรั่งเศส ระบบกฎหมายได้เปิดโอกาสให้ใช้กระบวนการ “Médiation pénale” หรือการไกล่เกลี่ยทางอาญา (Penal Mediation) ในคดีความผิดที่ไม่ร้ายแรง รวมถึงความรุนแรงในครอบครัวในบางกรณี โดยผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายสามารถเข้าร่วมกระบวนการพูดคุยโดยมีผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งได้รับการมอบหมายจากพนักงานอัยการ ทำหน้าที่เป็นบุคคลกลางเพื่อสร้างความเข้าใจ ให้อีกฝ่ายได้แสดงความสำนึกผิด และให้ผู้เสียหายมีส่วนร่วมกำหนดแนวทางการเยียวยา การดำเนินการดังกล่าวไม่เพียงช่วยลดภาระของศาล แต่ยังทำให้เกิดการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของครอบครัวอย่างเป็นรูปธรรม บทบาทของผู้ไกล่เกลี่ยนั้นนอกจากจะเป็นคนกลางที่หาทางออกเชิงสมานฉันท์ให้กับคู่กรณีแล้ว อีกทั้งยังมีบทบาทในการติดตามการปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ตกลงกันระหว่างไกล่เกลี่ยอีกด้วย กล่าวคือ ผลทางกฎหมายในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เมื่อพนักงานอัยการได้รับรายงานจากผู้ไกล่เกลี่ยว่า คู่กรณีได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขของข้อตกลงสมานฉันท์ครบถ้วนแล้ว อัยการจะส่งฟ้องคดีอาญา ในทางตรงข้ามหากผู้ไกล่เกลี่ยรายงานพนักงานอัยการว่า คู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ คู่กรณีไม่มาไกล่เกลี่ย หรือคู่กรณีไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงสมานฉันท์ พนักงานอัยการจะมีคำสั่งฟ้องคดีอาญา หรือสั่งให้ใช้มาตรการเบี่ยงเบนคดีแบบอื่น ๆ ต่อไป และในคดีความรุนแรงในครอบครัวนั้น ก่อนที่จะดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในหลายกรณีที่ผู้เสียหายมีความเสี่ยงที่จะถูกกระทำความผิดซ้ำ ดังนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสมาตรา 41-1(6) ได้กำหนดให้อัยการสั่งมาตรการคุ้มครองผู้เสียหายได้ โดยพนักงานอัยการจะสั่งได้ต่อเมื่อ หากสั่งแล้วผู้เสียหายมีโอกาสได้รับค่าสินไหมทดแทน ทำให้ยุติความเสียหายที่เกิดจากการกระทำความผิด และแก้ไขให้ผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่สังคม มาตรการคุ้มครองชั่วคราวประกอบด้วย (1) มาตรการในการแยกกันอยู่ (2) มาตรการให้ผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัวไม่ปรากฏตัวที่พำนักของผู้เสียหาย (3) มาตรการให้ผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัวเข้ารับการตรวจร่างกายและจิตใจ (TJ, 2565)

ส่วนในเครือรัฐออสเตรเลีย มีการใช้กระบวนการประชุมกับคดีความรุนแรงในครอบครัวซึ่งถือเป็นการถ่ายโอนอำนาจจากรัฐสู่อำนาจการตัดสินใจของประชาชนเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาเน้นการพัฒนาชุมชนและลดช่องว่างทางสังคมของกลุ่มคนที่แตกต่างกัน ถ้าสามารถควบคุมและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ทุกฝ่ายได้ก็จะสามารถเยียวยาแก้ปัญหาได้สำเร็จ แต่ต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษในการดำเนินการและการกำหนดโทษซึ่งมีหลายรูปแบบและยากในการปฏิบัติให้เต็มรูปแบบ โดยเครือรัฐออสเตรเลียมีการติดตามผล

ของกระบวนการดังกล่าวอย่างจริงจัง ส่งผลให้กระบวนการดังกล่าวตอบสนองต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็น ผู้กระทำความผิด ผู้เสียหายบุคคลในครอบครัว และชุมชน โดยเครือรัฐออสเตรเลียที่มีการนำกฎหมาย The Young Offenders Act 1997 (NSW) ขึ้นเพื่อรองรับโครงการประชุม Wagga Wagga เพื่อเป็นต้นแบบในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับคดีความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งมีการบูรณาการระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจ นักสังคมสงเคราะห์ และนักจิตวิทยาเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับผู้เสียหาย พร้อมกับให้โอกาสผู้กระทำเข้าสู่โครงการปรับพฤติกรรมและการบำบัดทางจิตใจอย่างต่อเนื่อง กระบวนการนี้ช่วยลดอัตราการกระทำผิดซ้ำ และทำให้การแก้ไขปัญหามีผลในระยะยาวมากกว่าการลงโทษเพียงอย่างเดียว

6. อภิปรายผล

ครอบครัวที่อบอุ่น เป็นรากฐานของสุขภาพจิตที่ดีและความสำเร็จในอนาคต ไม่ว่าบุคคลวัยใด เด็กหรือผู้ใหญ่ต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีความสบายใจและรู้สึกปลอดภัย แต่ด้วยสภาพเศรษฐกิจสังคมที่ทำให้ทุกคนต้องทำงานหนักขึ้น มีเวลาพักผ่อนน้อยลง มีความเครียดสะสม รวมทั้งปัญหาด้านสุขภาพจิตต่าง ๆ เช่น อาการซึมเศร้า โรคจิตสุรา ปัญหาเรื่องยาเสพติดและการพนัน หรือปัจจัยด้านค่านิยมอื่น ๆ เช่น สามีเป็นเจ้าของภรรยา รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้อาจนำมาสู่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ส่งผลให้เด็กที่เติบโตในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความรุนแรงมักขาดความรู้สึกไว้วางใจ ความอบอุ่น และความปลอดภัยทางอารมณ์ ซึ่งเป็นหัวใจขององค์ประกอบด้านความผูกพัน ความสัมพันธ์ทางอารมณ์ที่ใกล้ชิดและมั่นคงระหว่างบุคคลตามทฤษฎีผูกพันทางสังคม เมื่อความผูกพันทางสังคมน้อยลง เด็กและเยาวชนย่อมขาดแรงยึดเหนี่ยวที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมให้อยู่ในกรอบบรรทัดฐานของสังคม ส่งผลให้มีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนมากขึ้น ทั้งในรูปแบบของความก้าวร้าว การใช้ความรุนแรง การหนีเรียน หรือการเข้าไปข้องเกี่ยวกับสารเสพติดและกลุ่มเพื่อนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง นอกจากนี้ การขาดความมุ่งมั่นต่อการศึกษาและเป้าหมายในอนาคต (commitment) รวมถึงการขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสร้างสรรค์ (involvement) ยังเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสเข้าสู่วงจรพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้ง่ายยิ่งขึ้น นอกเหนือจากการอธิบายด้วยทฤษฎีผูกพันทางสังคมแล้ว ทฤษฎีติดตรา (Labeling Theory) ยังช่วยอธิบายกระบวนการที่เด็กและเยาวชนซึ่งเติบโตในครอบครัวที่มีความรุนแรงอาจถูกผลักดันให้เข้าสู่พฤติกรรมเบี่ยงเบนมากยิ่งขึ้น โดยทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่า การที่สังคม โรงเรียน หรือระบบยุติธรรมติดตราบุคคลว่าเป็น “เด็กเกเร” “เด็กมีปัญหา” หรือ “เด็กจากครอบครัวแตกแยก” อาจส่งผลให้เด็กเกิดการยอมรับอัตลักษณ์ดังกล่าว และปรับพฤติกรรมของตนให้สอดคล้องกับการถูกติดตราที่ได้รับ ด้วยเหตุนี้เด็กและเยาวชนที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัวมักแสดงออกด้วยพฤติกรรมที่ถูกมองว่าเบี่ยงเบน เช่น ก้าวร้าว ต่อต้าน หรือไม่เชื่อฟัง ซึ่งหากสังคมตอบสนองด้วยการลงโทษหรือการตีตราโดยขาดความเข้าใจในบริบทพื้นฐาน ย่อมยิ่งตอกย้ำความรู้สึกถูกปฏิเสธและโดดเดี่ยว ส่งผลให้เด็กตัดขาดจากสถาบันทางสังคมหลัก และหันไปยึดโยงกับกลุ่มที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนในลักษณะเดียวกัน อันเป็นกระบวนการของการเบี่ยงเบนทุติยภูมิ (secondary deviance) ตามแนวคิดของทฤษฎีติดตรา

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในทุกยุคทุกสมัยและส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อโครงสร้างพื้นฐานของสังคม เนื่องจากครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการหล่อหลอมจิตใจ และพฤติกรรมของบุคคล เมื่อเกิดการใช้ความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นทางร่างกาย จิตใจ หรือเศรษฐกิจ ย่อมทำลายความไว้วางใจและความอบอุ่นในครอบครัว รวมทั้งส่งผลต่อเด็กและบุคคลในชุมชนโดยรอบ ปัญหานี้จึงไม่ได้เป็นเพียงเรื่องส่วนตัว แต่เป็นปัญหาสาธารณะที่กระทบต่อความมั่นคงของสังคมโดยรวม

ในกระบวนการยุติธรรมแบบดั้งเดิม ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมักถูกจัดการด้วยการดำเนินคดีอาญา โดยเน้นการลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นหลัก ซึ่งแม้จะเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและสร้างบรรทัดฐานทางกฎหมาย แต่กลับไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างยั่งยืน เพราะการลงโทษไม่ได้เยียวยาความบอบช้ำของผู้เสียหาย ไม่ได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว และบางครั้งยังทำให้เกิดความขัดแย้งซ้ำซ้อนมากขึ้น จึงเกิดคำถามสำคัญว่า กระบวนการยุติธรรมที่มุ่งลงโทษเพียงอย่างเดียวเพียงพอแล้วหรือไม่ จากข้อจำกัดดังกล่าว จึงเกิดแนวคิด “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice)” ขึ้น

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากการเยียวยาและการปรองดอง กำลังเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของการบริหารงานยุติธรรมทางอาญสมัยใหม่ ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบกระบวนการยุติธรรมแบบดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการลงโทษและการแก้แค้นเป็นหลัก กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มุ่งเน้นไปที่การจัดการกับอันตราย การส่งเสริมการสนทนา และการส่งเสริมความรับผิดชอบ โดยระบบความยุติธรรมสมานฉันท์ในบริบทของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาในประเทศไทย แม้กฎหมายได้เปิดช่องให้ใช้กลไกการไกล่เกลี่ยและการประนีประนอม แต่ในทางปฏิบัติกลับถูกจำกัดด้วยกรอบความคิดแบบ “ยุติธรรมเชิงลงโทษ” (Retributive Justice) ซึ่งยังคงฝังรากลึกในโครงสร้างของระบบกฎหมายและวัฒนธรรมองค์กรของเจ้าหน้าที่รัฐ

นอกจากนี้ สังคมไทยยังคงมองความรุนแรงในครอบครัวว่าเป็น “เรื่องส่วนตัว” มากกว่า “เรื่องสิทธิมนุษยชน” ส่งผลให้ผู้เสียหายจำนวนมากไม่กล้าเข้าร่วมกระบวนการ หรือถูกกดดันให้ยุติเรื่องโดยไม่เกิดความยุติธรรมที่แท้จริง การนำระบบสมานฉันท์ไปใช้จึงกลายเป็นเพียง “ขั้นตอนทางเทคนิค” มากกว่ากระบวนการเยียวยาความสัมพันธ์ อย่างไรก็ตาม การใช้แนวทางสมานฉันท์ยังคงมีศักยภาพสูง หากสามารถปรับปรุงให้เกิดการทำงานร่วมกันของภาครัฐ ภาคสังคม และชุมชน โดยเน้นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ ความเข้าใจ และความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว อันจะนำไปสู่การลดความรุนแรงและการป้องกันการกระทำผิดซ้ำอย่างแท้จริง

7. สรุป

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการฟื้นฟู และการกลับคืนสู่สังคมของผู้กระทำความผิด กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มุ่งเน้นการเยียวยา มากกว่าการลงโทษ โดยส่งเสริมให้ผู้กระทำความผิดรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการแก้ไข กระบวนการนี้มักเกี่ยวข้องกับการพูดคุยโดยตรงกับเหยื่อ หรือการฟื้นฟูในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งช่วยให้ผู้กระทำความผิดเข้าใจถึงความเสียหายที่ตนได้ก่อขึ้น นอกจากนี้ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยัง

ตระหนักถึงความสำคัญของการคืนผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่สังคม แทนที่จะกักกันหรือตีตราบุคคลเหล่านั้น เพื่อให้ครอบครัวสามารถกลับมาอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

8. ข้อเสนอแนะ

ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะในการพัฒนาระบบความยุติธรรมสมานฉันท์เพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ดังนี้

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงกฎหมาย

1. ภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว ควรมีการกำหนดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีความรุนแรงในครอบครัวให้จัดให้มีกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีความรุนแรงในครอบครัว เพื่อส่งเสริมการระงับข้อพิพาท การเยียวยาผู้เสียหาย และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ทั้งนี้ ต้องกระทำโดยสมัครใจของคู่กรณีและอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานของรัฐที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งเป็นหลักทั่วไปเหมือนในสาธารณรัฐฝรั่งเศสที่กำหนดให้ “การสมานฉันท์” เป็นทางเลือกหนึ่งของอัยการก่อนฟ้องคดี โดยอาจกำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมร่วมกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จัดตั้ง “ศูนย์ยุติธรรมสมานฉันท์ในคดีความรุนแรงในครอบครัว”

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการเห็นว่าคดีความรุนแรงในครอบครัวอาจระงับได้โดยสันติวิธี และผู้เสียหายยินยอม สามารถส่งเรื่องให้ศูนย์ยุติธรรมสมานฉันท์เพื่อดำเนินการได้ก่อนฟ้องคดี

การกำหนดว่าการสมานฉันท์ต้องกระทำโดยสมัครใจของทั้งสองฝ่าย ภายใต้การควบคุมของผู้ดำเนินกระบวนการซึ่งเป็นบุคคลที่ผ่านการอบรมด้านจิตวิทยาครอบครัว กฎหมาย และการไกล่เกลี่ย โดยเฉพาะ ห้ามมิให้มีการใช้ข่มขู่ บังคับ หรือกระทำการใดอันเป็นการละเมิดสิทธิหรือศักดิ์ศรีของผู้เสียหาย

8.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จัดตั้ง “ศูนย์ยุติธรรมสมานฉันท์ชุมชน” ภายใต้สำนักงานอัยการสูงสุด โดยนำแนวคิดแบบเครือข่ายออสเตอร์เลียมาใช้ โดยให้มีศูนย์ยุติธรรมสมานฉันท์ระดับพื้นที่ มีบทบาทดังนี้ ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกลางจัดประชุมยุติธรรมสมานฉันท์ (Restorative Justice Conference)

2. เพิ่มกลไกคุ้มครองผู้เสียหาย และการติดตามหลังสมานฉันท์ เพื่อไม่ให้การสมานฉันท์กลายเป็นการบังคับหรือกดดันผู้เสียหาย ต้องมีกลไกคุ้มครองที่ชัดเจน อาทิเช่น กำหนดให้มี “เจ้าหน้าที่คุ้มครองสิทธิผู้เสียหาย”

3. พัฒนาหลักสูตรอบรมผู้ปฏิบัติในกระบวนการสมานฉันท์ นำแนวทางของเครือข่ายออสเตอร์เลียที่ใช้ผู้ดำเนินการอิสระ (Neutral Facilitator) มาใช้ในประเทศไทย

8.3 ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป

ในการพัฒนาระบบความยุติธรรมสมานฉันท์เพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทสังคมไทย งานวิจัยครั้งต่อไปควรให้ความสำคัญกับการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย ตลอดจน

ข้อจำกัดในการบังคับใช้กฎหมาย อาทิเช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักที่มุ่งเน้นการคุ้มครองผู้เสียหายและการแก้ไขฟื้นฟูความสัมพันธ์ในครอบครัว เพื่อจัดทำคู่มือหรือหลักสูตรอบรมเฉพาะด้านสำหรับผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการสมานฉันท์ที่เกี่ยวข้องกับคดีความรุนแรงในครอบครัว โดยเนื้อหาของหลักสูตรควรครอบคลุมทั้งหลักการของ ความยุติธรรมสมานฉันท์ ความรู้ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง สิทธิมนุษยชนและสิทธิของผู้เสียหาย ความเข้าใจเชิงจิตวิทยาเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว ตลอดจนเทคนิคการสื่อสาร การประเมินความเสี่ยง และการวางมาตรการคุ้มครองผู้เสียหายอย่างเหมาะสม การมีคู่มือหรือหลักสูตรอบรมที่เป็นมาตรฐานจะช่วยยกระดับคุณภาพการปฏิบัติงาน ลดความคลาดเคลื่อนในการใช้ดุลพินิจ และเสริมสร้างความเชื่อมั่นของสังคมต่อการนำระบบความยุติธรรมสมานฉันท์มาใช้ในคดีความรุนแรงในครอบครัว

9. เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.(2567). สถิติความรุนแรง ปีงบประมาณ พ.ศ. 2567. สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2568, จาก <https://1300thailand.m-society.go.th/statyearly>
- นาฏสุตา เอโกบล. (2558). ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ของผู้ปฏิบัติงานในกลุ่มพนักงานสอบสวน. *วารสารกฎหมายสุขภาพและสาธารณสุข* 1(1), 16.
- บัณฑิต ไต้ทองดี. (2555). *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ศึกษาการเบี่ยงเบนคดีความรุนแรงในครอบครัว*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 98-99.
- ปพนธีร์ อีระพันธ์. (2561). แนวทางการพัฒนาการเบี่ยงเบนคดี ในชั้นสอบสวนที่เด็กและเยาวชน เป็นผู้กระทำความผิด. *วารสารนิติศาสตร์*. 372.
- มาพันธ์ ตั้งกิจวางกูร. (2554). *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว ศึกษาเปรียบเทียบกับพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 67.
- ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดบึงกาฬ. (2562). *การกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว กฎหมายช่วยได้*. สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2568, จาก <https://bngjc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/14/iid/133860>
- สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย. (2565). *ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) และการยุติความรุนแรงต่อผู้หญิงในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2568, จาก https://tijacademy.org/2022/06/3859/w_014/
- สัญญาพงศ์ ลิ่มประเสริฐ และคณะ. (2562). *การลงโทษผู้กระทำผิดทางอาญา*. งานประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยรังสิต ประจำปี 2562. 1488.

- สุกัญญา สดศรี. (ม.ป.ป.). ปัญหาการใช้ความรุนแรงของครอบครัวในสังคมไทย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์* มจร 6 (ฉบับพิเศษ), 602.
- อุมาพันธ์ ตั้งคจิวงกูร. (2554). *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงในครอบครัว ศึกษาเปรียบเทียบกับพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 63
- 1800respect. (ม.ป.ป.). *เกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวและในความสัมพันธ์*. สืบค้นเมื่อ 13 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://1800respect.org.au/languages/thai-what-is-1800respect/thai-about-domestic-and-family-violence>
- TIJ. (2565). *กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์คืออะไร*. สืบค้นเมื่อ 13 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://knowledge.tijthailand.org/th/infographic/detail/what-is-rj-20-yrs-info>